

Irodalom

Mészöly Miklós: A pille magánya

Mészöly Miklós kötetje meglehetősen vegyes írásokat tartalmaz. Egyetlen közös jellemzőjük, hogy nem fiktív prózai alkotások. Az írások az utóbbi tíz évben keletkeztek, s hét fejezetet alkotnak. A legkönnyebben meghatározhatók: kritikák, naplójegyzetek, az íróval készült interjúk, meg az alkalmi írások, amelyek egy-egy film, kiállítás, vagy könyv kapcsán születtek. A kérdés, amely az ilyen gyűjtemény olvasásakor felvetődik: mennyire időtálló és mennyire élvezhető éppen heterogén mivolta miatt. Mészöly esetében meg kell mondanunk — és nem pusztán udvariasságból —, hogy a kötetben egybegyűjtött írások nemcsak rendkívül érdekesek, hanem aktuálisak is, ami szinte képtelenségnek látszik, figyelembe véve a közép-kelet-európai térségben az utóbbi időben történt változásokat. A gyűjtemény aktualitása talán abból ered, hogy az író, közvetlen politizálás nélkül, kíméletlen őszinteséggel és felelősséggel mindig is olyan problémákkal foglalkozott, amelyek részben általános érvényűek, részben pedig a mostani magyarországi helyzetben is megoldatlanok. Példaképpen hadd említsük meg az 1980-ban Alexa Károly által készített interjúban elhangzott megállapítást: „az elmúlt évtizedek történelmektatása — enyhébb szó mellébeszélés volna — egyértelműen bűnös”. Amit annak idején merészség volt kimondani, mostanra már konkrét feladattá vált, és nemcsak Magyarországon!

Éppen a Közép-Kelet-Európával kapcsolatos kérdések játszanak nagy fontos, összekötő szerepet az egész kötetben. Ennek a problémakörnek a fontossága hirtelen egész Európa számára világhosszúvá vált, és érdekes módon a nyugati társadalmak éppen a közép-kelet-európai írókra figyelnek most, mintha tőlük várnák az útbaigazítást. Mintha sejtjenék, amit Mészöly a következőképpen fogalmazott meg: „amennyire igaz, hogy a szellemi, művészeti szféra mindig is tudott intuitív ajánlatokkal szolgálni a politikának — olyannyira nem áll ez fordítva”. Milan Kundera korábbi, kivált franciaországi híre, Václav Havel legújabb politikai szereplése és Konrád György példa nélküli hollandiai sikere a legjobb példa arra, milyen fontos szerep jutott Európa egyes népeinek és értelmiségének. Érde-

mes összevetni ezeket a tényeket azzal, amit Mészöly fejtett ki a hatalom és az irodalom közötti viszonyról és amit az „izolációs helyzetű irodalomról” mondott.

Mészöly egyéni hangja enyhén elüt például Konrád hangvételétől. Pessimistább annál; úgy látszik annak a történelmi időszaknak a tapasztalata, amelynek elején Magyarország trianoni megcsonkítása, végén az úgynevezett szocialista rendszer visszaélései állnak, a közben lezajlott háborút és a háború utáni éveket el nem felejtvé, mélyen megrendítette Mészölyt, és sokszor szinte a magyarság eltűnésétől való rettegéshez vezette. Ezért a történelem tanítása, a nemzet tudat és az egyén hovatartozása fontos helyet foglal el a kötetben, különösen pedig a már említett interjúban, ahol az író az amerikai magyarságról szól. Az amerikai út fontos tapasztalat volt az ő számára: Amerika népeinek összetartozása és együttléte vonzó modellnek tűnik a szemében, olyannak, amely talán Európa számára is követhető valamilyen módon. Ez a felfogás manapság természetesnek látszik, de ne felejtjük el, hogy ez a 80-as években szinte prófétikus hang volt.

Hogy amerikai utazása mit hozott az írónak, ez akkor válik nyilvánvalóvá, ha az interjút összevetjük a Naplójegyzetek egyes részeivel, ahol egyes emberek történeteit találjuk, „nyersen”, majdnem minden írói beavatkozás nélkül megörökítve. Mészöly egész munkássága arról tanúskodik, hogy mennyire fontosak számára az egyéni emberi sorsok, amelyek leírásában előnyben részesíti a megrázó sorsfordulatokat, az átlagember tragédiáját (Szárnyas lovak). Így érthetővé válik az a megnyilatkozása, hogy a „mély realizmus” hívének tekint magát. Mészöly stílusa és elbeszélésmódja, amely sokkal inkább posztmodernnek nevezhető — anélkül hogy a posztmodernizmus divattárát felhasználná —, igen közvetett módon adja vissza a valóságot. Mégis, az országhoz, a tájhoz, a történelemhez való ragaszkodása sokkal erősebb, mint a fiatalabb generációhoz tartozó írónál, pl. Nádasnál vagy Krasznahorkainál.

Az egész kötetben fontos szerepet játszanak az irodalom egyes problémái. Mészöly anélkül, hogy teoretikus fejtegetésekbe bocsátkozna, roppant találó módon és sajátos stílusban nyilatkozik több magyar íróról, többek között Mándyról, Hajnóczyról, Esterházyról. Saját irodalmi ízlése és írásmódja is szóba kerül; érthető módon közelebb áll hozzá pl. a kilátástalanul komor Hajnóczy, mint a „derűs beállítottságú”, szellemes Esterházy.

A Naplójegyzetek nagyobb, kerek egységet alkotnak a kötetben; gondolatokat, töredékeket,

anekdotákat, aforizmákat tartalmaznak. A modern napló retorikája, laza szerkezete lehetőséget ad az íróknak, hogy mindenfajta észrevételét, benyomását kapcsolat és datálás nélkül egymás után helyezze el. Feltűnik azonban, hogy Mészöly az interjúban sokkal személyesebb módon, közvetlenebbül számol be benyomásairól és tapasztalatairól, mint naplójában, ahol inkább az író szellemi autobiográfiájáról van szó.

Lehetséges-e a magyar és a világirodalomban felhalmozódó maximákhoz, aforizmákhoz valami újat és eredetit hozzáfűzni? Mészöly naplójában akadnak ugyan kevésbé sikerült közlések is (mint például: „Műveiből hiányoznak a nők. Elhasználta őket életében.”). De azért bőven vannak érdekesek is.

Jó és fontos dolog, hogy Mészöly különböző folyóiratokban elszórt írásai ezúttal egy kötetben is megtalálhatók. (*Jelenkor*)

Jolanta Jastrzębska

Tandori Dezső: Vigyázz magadra, ne törődj velem

Figyelemre méltó, hogy a jelenkori magyar költészeti gondolkodás egyik nagyszabású megújítója csak most, három évtized versírói gyakorlata után adta közre válogatott verseit.

A kötet elolvasása után az a benyomásunk támad, hogy voltaképpen változtathatatlan, megbonthatatlan egész, amit így Tandoritól kapunk. Eredeti mű, erősen kötött kompozícióval — nem minden tanulság nélküli, ugyanakkor a szerzői szándékot szemügyre venni; a fülszövegen ez olvasható: „*egymás társaságában látbatja most, ki-ki kedvére, vagy további házi válogatásra, mindannak „bírét-jelét”, amit nevémmel „versesen”, „képversen” előremutathatok. Gondolom, ennek a könyvnek most így saját szerkezete ugyanúgy van, vagy kellene, hogy legyen, amiképpen gyűjteménye, kis raktár stb. is. Kitészik talán, miféle mozzanatok, motívumok etc. készítették elő egymást, hogyan őrződött „ugyanaz” merő más-látszatokon át...*” Tehát másfelől — fölmutatása, bekebelezése a korábbi értékeknek, a legjobb szinten, legjellemzőbb módon megvalósított költészeti törekvéseknek és igényeknek.

Tandori költészetének befogadása nem egyszerű, noha formaeszközei — ma már tisztábban

látjuk — távolról sem a költői avantgarde meg-hökkentő, nemegyszer lejárattott, és elhasznált, és az értelmezést többnyire megnehezítő eszközei. Itt az olvasónak ahhoz a versmondathoz kell szoktatnia magát, amit Tandori kitalált, ennek a ritmusába kell beleélnie magát, s amint ez a ráhangolódás sikerül, voltaképpen mind-egyik vers hamar, viszonylag hamar föltárja titkát. A mai (legalábbis a XX. századi) költői gyakorlatot figyelembe véve, és a befogadás meglévő nehézségeit sem eltitkolva, ez a kijelentés túlzásnak tetszhet. Az is. Csakhogy a Tandori-féle „ugyanaz” a fogódzó, amiről legfeljebb a költő nagyon felületes olvasója hiheti azt, hogy sokszor ismétlődő versbéli helyzetekkel találkozott. E költészet közös nevezője lényegében egy jelentős (és nagyszabású) költői egyéniség és egyúttal egy kortörténeti jelenség *megmutatózása* az évtizedek folyamatában. Az évek, évtizedek ugyan nem jelentenek feltűnő változást a költő szemléletében, mondani-valójában („*Közbhelyszerűen létezőnk — írja Tandori —; és mégis mennyi furcsaság történik velünk*”), legfeljebb — és ez korántsem lebecsülendő, sőt — egyre érettebb, egyre meghatóbb emberségében mutatkoznak meg. Egyre több (leírható a kopott szó, bátran) szép vers megírására ihleti Tandorit ez.

Kiemelkedő szépségű, valódi költői ragyogású versekben bővelkedik ez a pálya; példaként a *megrendítő* első verset említeném, a kötetindító *Hommage-t* (a *mindenkori* magyar költészet vitán felül álló értékét.) A *feltételes megálló* és *A mennyezet és a padló* c. ciklusokat, általában a verebekről, madarakról szóló verseit. Külön is ki kell emelni a *Töredék Hamletnek* című, mára már költészettörténeti határkőnek számító 1968-as első kötet teljes anyagának fölvetését. Teljes anyaggal szerepel a nevezetes második kötet is; s ugyancsak elgondolkodtató, hogy belőle se hullott ki semmi a szigorú rostán; az is úgy volt kész, ahogy annak idején megjelent. A válogatás ezért is meggyőzően bizonyítja az életműépítés kivételes radikalizmusát, amely a magyar költészetben Tandori előtt csak keveseknél ismerhető föl ilyen élességgel.

Sokféleképpen, sokféle megközelítéssel értelmezhető Tandori költői világa. Hiszen annak a költészetnek a kivételesen ritka képviselője, amely a valóság és a gondolat, egymástól való függetlenségét feltételezve, a hang, a szó, a nyelv önálló erejével, ezek önkényes konstrukciókba való rendezésével akarnak önálló világot teremteni. S meggyőződésem szerint hitelesen. (*Zrínyi*)

Mohai V. Lajos